

Kop van Jut

Cultuurhistorische verkenning

C 20-143 Amsterdam 2020

Inhoud

	Inleiding	5
1	Samenvatting, aanwezige waarden en advies	6
2	Beleidskader	8
3	Historisch stedenbouwkundige analyse	9
4	Cultuurhistorisch betekenisvolle bebouwing, elementen en structuren	18
	Literatuur en bronnen	20
	Colofon	20

Inleiding

Stadsdeel West heeft Monumenten en Archeologie (MenA) verzocht te adviseren over de bovengrondse cultuurhistorische waarden die bij het opstellen van het bestemmingsplan voor plangebied Westerpark Zuid van belang zijn. Dit heeft geresulteerd in een beknopte uiteenzetting van de ontstaansgeschiedenis en een overzicht van de in het gebied aanwezige bovengrondse cultuurhistorische waarden. Dit rapport gaat over het deelgebied Kop van Jut, zie voor de geschiedenis van de rest van het bestemmingsplangebied de *CHV Westerpark-Zuid* (MenA, 2018/2020). Voor de ondergrondse cultuurhistorische waarden verwijzen we naar het Archeologisch Bureauonderzoek van MenA. Bij cultuurhistorische waarden gaat het over sporen, objecten, patronen en structuren die zichtbaar of niet zichtbaar onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en een beeld geven van een historische situatie of ontwikkeling. In veel gevallen bepalen deze cultuurhistorische waarden de identiteit van een plek of gebied en bieden ze aanknopingspunten voor toekomstige ontwikkelingen. Het is meestal niet nodig alle cultuurhistorische elementen aan te wijzen als beschermd monument of gezicht. Het is wel van belang dat cultuurhistorische waarden worden betrokken in de planvorming en worden meegewogen in de besluitvorming over de inrichting van een gebied.

Afbeelding: Recente luchtfoto met begrenzing van het te onderzoeken gebied. Bron: Data en informatie, Gemeente Amsterdam, 30-11-2020

1 Samenvatting, aanwezige waarden en advies

1.1. Samenvatting

Kop van Jut hoort bij de wijk Centrale Markt in het stadsdeel Amsterdam-West. Het wordt begrensd door de Jan van Galenstraat aan de noordkant, het Westelijke Marktkanaal aan de westkant en de Kostverlorenvaart aan de oostkant. In de jaren '80 steeg de woningnood in Amsterdam. Er werd gezocht naar aanvullende bouwlocaties, inbreidingen, verdichtingsbouw, etc. Kop van Jut werd daarom begin jaren '80 uit de grond gestampt als binnenstedelijke uitbreiding op een braakliggend terrein in de stad. Hier werd een woonbuurt met zo'n 300 woningen gerealiseerd. Van Rhijn ontwierp een buurt met zes langwerpige blokken die evenwijdig aan elkaar liepen en in dezelfde verhouding ten opzichte van elkaar versprongen. De wijk wordt gekenmerkt door autoluwe straten, veel collectief groen en gevarieerde woningen. Vanaf het einde van de 20ste eeuw werd er nieuw leven in de buurt geblazen. Architect Sjoerd Soeters werd aangesteld als coördinerend architect voor deze vernieuwing. De oude noodschool in de noordwestelijke hoek van het plangebied werd gesloopt. Twee nieuwe woonblokken werden aan de buurt toegevoegd en voegden zich in het voormalige ontwerp van Van Rhijn. Daarbij zag Soeters zijn kans schoon om de buurt op de kaart te zetten. Het nieuwe Marcanticollege en de opvallende woontoren "De Piramides" aan de Jan van Galenstraat werden het nieuwe visitekaartje voor en tevens de nieuwe toegangspoort tot de Kop van Jut.

Afbeelding: De Kop van Jut gezien vanaf het zuidoosten, 1990. Bron: SAA 010122007082, 1990

1.2. Aanwezige waarden en advies

De adviezen zijn uitgesplitst naar de verschillende aanwezige waarden die voor het plangebied gelden.

Stedenbouwkundige eenheid

De Kop van Jut is voor een groot deel planmatig ontworpen. Latere aanpassingen zijn in het kader van dit plan ingepast. MenA adviseert om bij wijzigingen de wijk te behandelen als stedenbouwkundige eenheid.

Verkavelingspatroon

Het ensemble van de evenwijdig lopende woonblokken met plat dak is het beschermen waard. MenA adviseert om de voor- en achterrooilijnen vast te leggen, inclusief aanwezige verspringingen, zodat het verkavelingspatroon van de buurt herkenbaar blijft.

Bouwhoogtes

De zes langwerpige blokken van Kop van Jut zijn uniform uitgevoerd met dezelfde bouwhoogte - dat aspect is karakteristiek en beeldbepalend. MenA adviseert daarom om de bestaande bouwhoogte van de te onderscheiden gebouwendelen aan te houden.

Bebouwing/ architectuur

Het verdient aanbeveling om voor de betekenisvolle bebouwing die met een orde 3 gewaardeerd is en zich in een stedenbouwkundige zone B bevindt, een sloopvergunningsstelsel op te nemen waarbij een bepaling van zodanige strekking wordt opgenomen dat een nadere cultuurhistorische afweging gemaakt moet worden.

De achtergrond hiervan is dat sinds 1 april 2012 voor de activiteit slopen alleen nog een meldingsplicht geldt en geen samenloopregeling van kracht is tussen de melding en de omgevingsvergunning. Dit is wel het geval indien een sloopregeling wordt opgenomen in het bestemmingsplan. Aangezien het ruimtelijke beeld/stads- en straatbeeld in het geding is bij alle orde 1 en 2 panden en bij orde 3 panden in combinatie met een stedenbouwkundige zone A of B, ligt hier de ruimtelijke relevantie en relatie met het bestemmingsplan.

Groen, water en openbare ruimte

De stedenbouwkundige opzet van de Kop van Jut, met autoluwe doodlopende straten en open bouwblokken, brengt met zich mee dat de openbare ruimte met tamelijk veel collectief groen ingericht werd en dat het groen in de kleine privétuintjes visueel overgaat in het collectieve groen. Het verdient daarom aanbeveling om deze situatie te bestendigen en de maximale bouwhoogte van erfafscheidingen te verlagen naar 1 meter voor tuinen die direct aan de openbare ruimte grenzen. MenA adviseert tevens om de aanwezige groen- en waterstructuren als zodanig te behouden. Verder dragen de autoluwe wegen bij aan de stedenbouwkundige kwaliteit van de wijk: een intieme wijk waar veilig op straat gelopen en gespeeld kan worden. Het advies is om deze situatie te bestendigen.

2 Beleidskader

Naar aanleiding van de Modernisering van de Monumentenwet en de wijziging van artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro, d.d.17 juni 2011, staatsblad 5 juli 2011, nr 339) dient per 1 januari 2012 bij het maken van bestemmingsplannen een beschrijving te worden opgenomen “van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden”.

In de toelichting van de Bro staat dat dit betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden en daar conclusies aan verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden. Dit vermindert de noodzaak tot het aanwijzen van nieuwe beschermde monumenten omdat aan het belang van de cultuurhistorie dan waarde wordt toegekend via het proces van de ruimtelijke ordening.

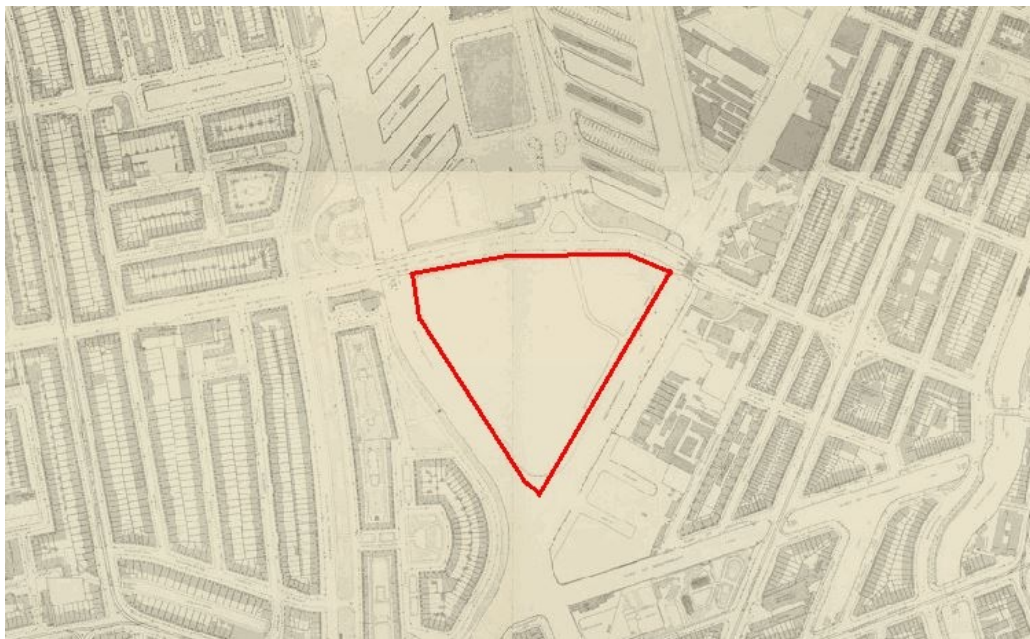
Voor Amsterdam komt het verankeren van de cultuurhistorie in het proces van ruimtelijke ordening en transformatieopgaven ook aan bod in de Beleidsnota ‘Ruimte voor Geschiedenis’ (vastgesteld 13 april 2005), ‘Spiegel van de Stad, visie op het erfgoed van Amsterdam’ (vastgesteld 14 november 2011) en in ‘Erfgoed voor de stad, agenda voor het erfgoed in een groeiend Amsterdam’ (vastgesteld 5 juli 2016).

De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland is een geografische uitwerking van de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie (besluit d.d.21 juni 2010). De kaart geeft in zijn algemeenheid informatie over landschapstypen, aardkundige waarden, cultuurhistorische objecten/monumenten, archeologische verwachtingen en structuurdragers als militaire structuren en historische dijken. Deze informatiekaart is voor wat betreft bovengrondse cultuurhistorische waarden vooral gericht op gemeenteoverschrijdende zaken. Het is daarom niet gericht op de specifiek Amsterdamse waarden, en het geeft daar dan doorgaans ook geen beeld van – hetgeen niet wil zeggen dat er geen waarden zijn.

3 Historisch stedenbouwkundige analyse

3.1. Bouwgeschiedenis van het plangebied

Het driehoekige plangebied Kop van Jut, ofwel het Marcanti-schiereiland, wordt begrensd door de Jan van Galenstraat aan de noordkant, het Westelijke Marktkanaal aan de westkant en de Kostverlorenvaart aan de oostkant. Het gebied was een uitloper van de industrie- en handelstrook in Amsterdam-West. Langetijd werd dit braakliggende terrein gebruikt als opslagplaats en kermisterrein. De naam Kop van Jut verwijst dan ook naar een traditionele kermisattractie waarmee met slagkracht gepoogd wordt een bel te luiden.

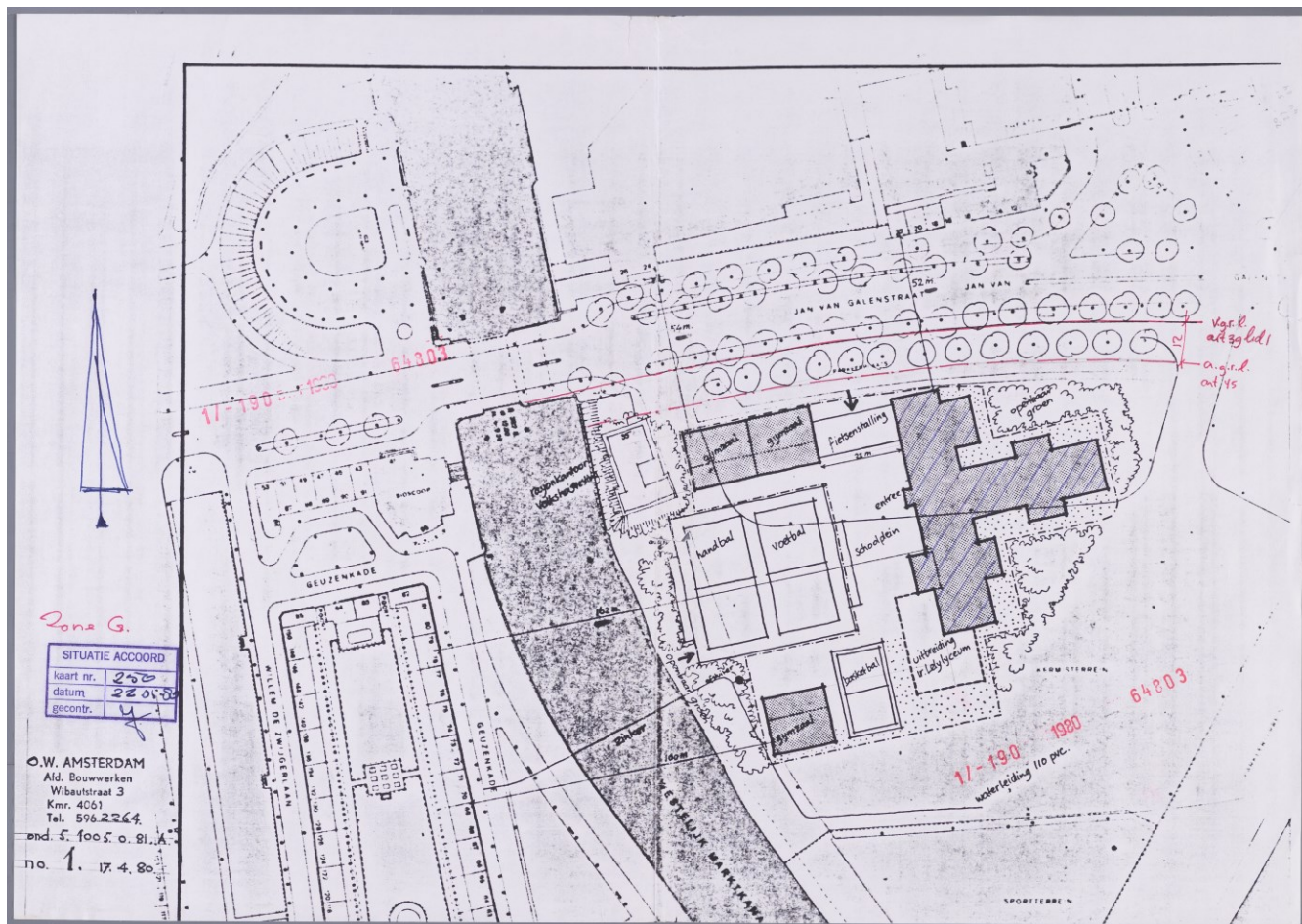

Afbeelding: Het plangebied (rood omlijnd) op deze historische kaart uit 1943. Bron: Dienst der Publieke werken, 1943

Afbeelding: Luchtfoto uit 1973. Te zien zijn de Centrale Markthallen met ten zuiden daarvan het braakliggende terrein (plangebied). Bron: B00000034792, Archief van de Dienst Ruimtelijke Ordening, 1973

In 1980 werd besloten in de noordwestelijke hoek van het plangebied een noodschool te bouwen. De afdeling bouwwerken van de Dienst Openbare Werken was verantwoordelijk voor het ontwerp, de constructie en de uitvoering. De tijdelijke school bestond uit een hoofdgebouw, gymnastieklokaal, speelvelden en een terrein dat was bedoeld voor een latere uitbreiding. Dit alles moest in twee maanden worden opgeleverd.

Afbeelding: Stedenbouwkundig ontwerp voor de noodschool, 1980. Bron: Centraal Tekeningen Archief, SAA

Voor het overige deel van het braakliggende terrein werd in 1982 door Woningstichting "Zomers Buiten" een aanvraag gedaan voor een woningbouwproject. Het programma bestond uit 197 woningen (8 rolstoelwoningen, 89 woningen voor max. twee personen, 67 wooneenheden (HAT), 4 wooneenheden met atelierruimten en 5 woningen met de bijzondere bestemming "groepswoning"), kantoorruimten en een buurtcentrum. Het plan was tegenstrijdig met het uitbreidingsplan "Landlust" (vastgesteld, 15 april 1931) waarbij het Jan van Galenterrein was aangewezen voor openbare diensten (kermisterrein Jan van Galenstraat), maar werd uiteindelijk goedgekeurd in het kader van de woningnood in de jaren tachtig. In tegenstelling tot stadsvernieuwing in de 19de-eeuwse woningbouw wijken, biedt de herontwikkeling van verlaten industrieterreinen de mogelijkheid tot een vrije aanpak van de verkavelingsstructuren. Architect Sier van Rhijn profiteerde van deze vrijheid bij zijn ontwerp voor het nieuwbouwproject op de Kop van Jut.

Afbeelding: Luchtfoto uit 1983. Te zien is hoe het plangebied in aanbouw is. De noodschool is op dat moment al voltooid.
Bron: SAA B00000036425, 1983

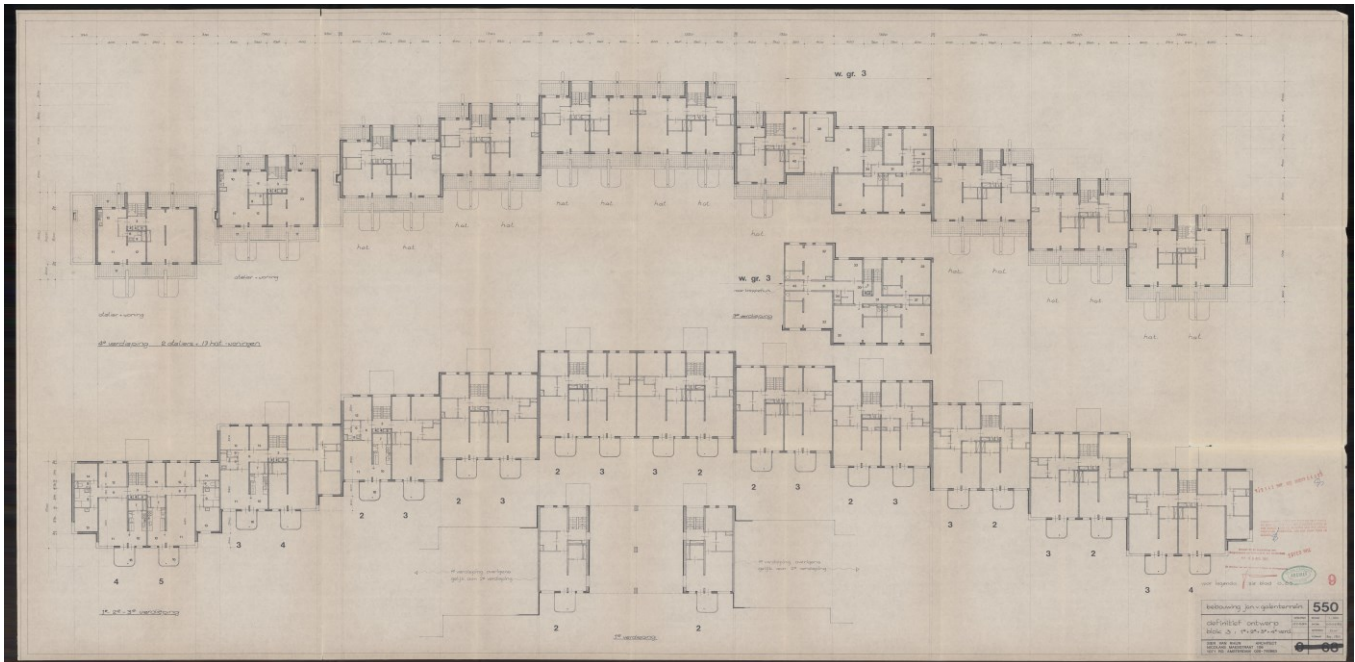

Afbeelding: Luchtfoto uit 1986. Te zien is dat het woningbouwproject is voltooid. Bron: SAA B00000037258, 1986

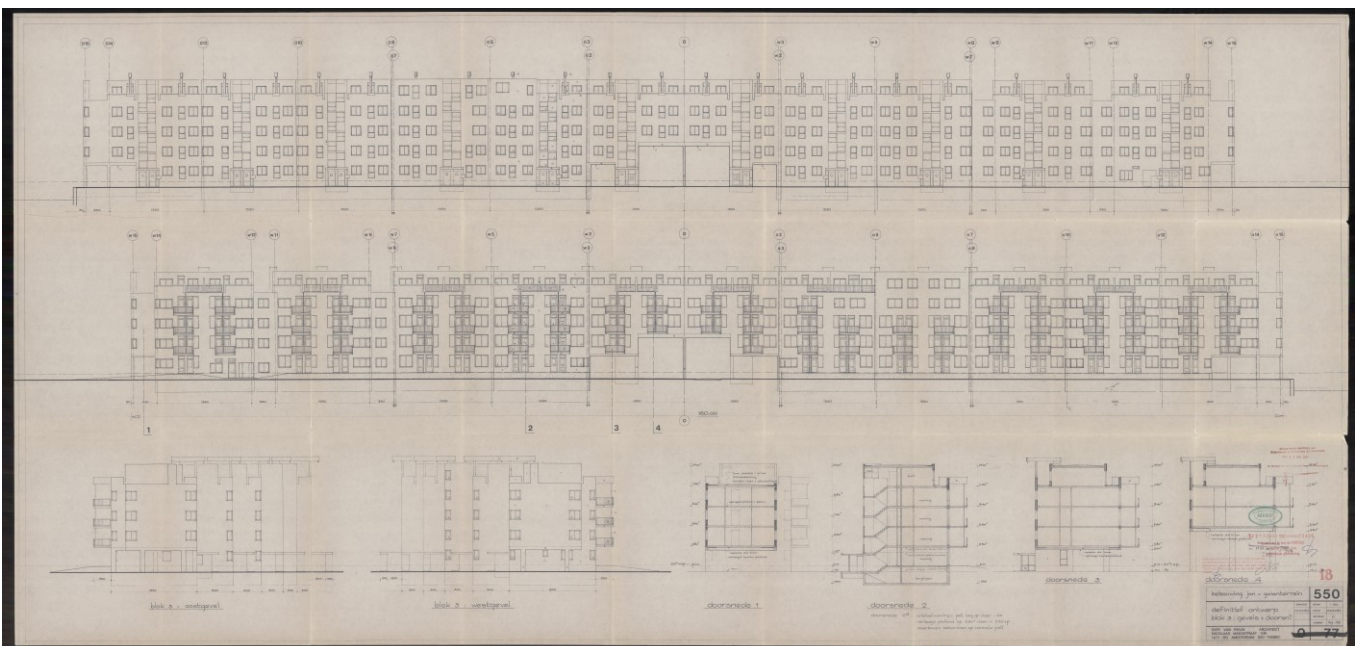
Afbeelding: Stedenbouwkundig ontwerp Sier van Rhijn, 1982. Bron: Centraal Tekeningen Archief, SAA

Woningen

De variëteit in de grootte van de woningen en de aanwezigheid van rolstoelwoningen, wooneenheden met atelierruimten en groepswohnungen, geeft aan dat gepoogd werd een diverse bewonerssamenstelling te creëren. Opgenomen waren woningen variërend van 2 tot 5 kamers. Alle woningen zijn noord-zuid georiënteerd. Aan de noordzijde bevinden zich de portieken met de entrees naar de woningen. De zonnige zuidzijde leent zich uitstekend voor de plaatsing van de balkons. De gekozen oriëntering van de woonblokken zorgt voor maximale zonuren per dag in de appartementen, wat het wooncomfort positief beïnvloedt.

Afbeelding: Woningplattegronden. De nummers geven aan hoeveel kamers elke woning bevat. Te zien zijn de entrees aan de noordkant en de balkons aan de zuidkant. Bron: Centraal Tekeningen Archief, SAA

Afbeelding: Gevelontwerp. Te zien is de onderdoorgang in het midden van het woonblok. Bron: Centraal Tekeningen Archief, SAA

Verkeer

De verkeersfunctie is in het ontwerp van Van Rhijn ondergeschikt gemaakt aan de woonfunctie. Doodlopende straten waarin langzaam rijdend verkeer wordt getolereerd, wijst hierop. Gepoogd werd de intimiteit van een woonerf te creëren en daardoor een rustige woonomgeving. Er zijn geen doorgaande wegen aanwezig op het eiland. Auto's kunnen de buurt in en uit via dezelfde toegangsweg aan de Jan van Galenstraat. Op deze manier blijft de circulatie van het verkeer binnen het gebied en wordt er een autoluwe buurt gecreëerd waar kinderen veilig buiten kunnen spelen. De straten zijn informeel aangelegd en bevatten op onregelmatige plekken parkeervakken op maaiveld.

Afbeelding: Op deze luchtfoto zijn te zien de informeel aangelegde wegen en onregelmatige parkeervakken.
Bron: Google Earth, 24-11-2020

Afbeelding: Van Rhijn had een woonerf-achtige sfeer voor ogen. Bron: SAA 010122007079, 1997

Openbare ruimte

Het centrale plein, de groene stroken langs de waterkant en de zuidelijke punt van het eiland zijn bedoeld voor recreatief gebruik. Het ontwerp van Sier van Rhijn bevat tamelijk wat collectief groen. De woningen op de begane grond bezitten kleine privétuinen. Ondanks dat deze middels een hek fysiek gescheiden worden van de openbare ruimte, loopt het groen visueel over in het collectieve groen langs de wegen. Het groen bevindt zich vooral langs de waterkanten en op het zuidelijke punt van het plangebied. Langs de waterkant vertaalt het zich als grasvelden, afgewisseld met solitaire bomen waar men kan gaan zitten of kinderen kunnen spelen. Tussen de bebouwing vertaalt het zich als heggen, middelhoge beplanting en bomen.

Afbeelding: Beplanting is hier net aangelegd, maar het is goed te zien hoe de privé-tuinen visueel overlopen op het collectieve groen. Bron: B00000028359, Archief van de Dienst Ruimtelijke Ordening, 1985

3.3. Latere ontwikkelingen in het plangebied

Met het sloopbesluit van de noodschool aan het einde van de 20ste eeuw, kwamen er nieuwe kansen vrij in het gebied. Sjoerd Soeters werd aangesteld als coördinerend architect voor de vernieuwing van het plangebied. In 2000 werd de aanvraag ingediend voor twee nieuwe woonblokken bestaande uit 40 woningen, ontworpen door Onno Vlaanderen Architecten. Soeters was van mening dat het symmetrische plan van Van Rhijn moest worden doorgezet. De nieuwe woonblokken werden zo gepositioneerd dat de tussenruimte tussen de blokken gewaarborgd bleef en de blokken zouden in dezelfde verhoudingen ten opzichte van elkaar verspringen. Alleen in de organisatie van de woningen zou de opzet anders zijn. De nieuwe woningen waren transparanter van opzet door het toepassen van hoekramen en open puien ter plaatse van de trappenhuizen. De trappenhuizen van de woonblokken uit '82 werden aangepakt om dezelfde openheid te krijgen.

Afbeelding: Stedenbouwkundig plan van Onno Vlaanderen Architecten voor de twee nieuwe verkavelingsstroken, 2000. Bron: Centraal Tekeningen Archief, SAA

De verkaveling in het plangebied staat lager dan en met de rug naar de Jan van Galenstraat. Bij Soeters ontstond er hierdoor de behoefte om een markant punt te maken aan de Jan van Galenstraat. Soeters van Eldonk Architecten kwam in 1999 met een ontwerp voor een nieuwe school, het Marcanticollege. De school voegde zich net als de nieuwe woningen in de bestaande stedenbouwkundige opzet: het spiegelde de blokstructuur om de as van het eiland en completeerde de oorspronkelijk bedoelde symmetrie. De blikvanger die Soeters voor ogen had werd vooral gezocht in de bouw van een woontoren aan de Jan van Galenstraat (aanvraag voor vergunning in 2002). De woontoren werd ontworpen met 82 appartementen, een parkeergarage voor 114 voertuigen en twee ruimtes voor sociaalculturele doeleinden. .

Woontoren "de Piramides" bestaat uit twee in elkaar geschoven driehoekige torens, met elk een lift en een trappenhuis, en voorzien van terrassen in de getrapte zijkanten. De driehoekige vorm van de torens verwijst naar de contouren van het Marcanti-eiland. Tegen de achterkant van het gebouw, op het dak van de half verdiepte parkeergarage, is een plein aangelegd. Het plein is openbaar toegankelijk. Het is opgetrokken in dezelfde rode baksteen die ook voor de woontorens werd gebruikt. De ontluchtingspijpen van de garage onder het plein, die de vorm kregen van ouderwetse schoorstenen, markeren tegelijkertijd de opgangen naar het plein. Met zijn kloeke ontwerp voor "de Piramides" heeft Soeters dit stuk stad weer op de kaart willen zetten. Waar de voormalige verkaveling met "de rug" naar de Jan van Galenstraat stond, wordt er met dit gebouw weer een aansluiting met de rest van de stad gezocht. Aan weerszijden bevinden zich de twee hoofdtoegangswegen tot de Kop van Jut. Daarmee fungeert de woontoren als toegangspoort naar de buurt.

Afbeelding: De "Piramides" gezien vanaf de Jan van Galenstraat. Bron: www.funda.nl, 24-11-2020

4 Betekenisvolle structuren, elementen en bebouwing

Waarderingskaart architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit 1965-1985

In 2016 heeft de gemeenteraad MenA opdracht gegeven om het erfgoed tussen 1965 en 1985 te gaan waarderen. Deze actie wordt momenteel uitgevoerd en zal leiden tot de Waarderingskaart architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit 1965-1985. Op de kaart wordt aangegeven:

- Ordes van gebouwen, bruggen en viaducten
- Zones van structuren, stedenbouwkundige eenheden, groen/water
- Groen/blauwe hoofdstructuur
- Openbaar groen
- Privé-tuinen grenzend aan openbaar groen
- Lanen, wijkontsluitingswegen en buurtontsluitingswegen

De waardering van architectuuroordes en stedenbouwkundige/landschappelijke zones leidt in combinatie met elkaar tot een versterking van de aanbevelingen van de aanpak van zowel de architectonische eenheden als van de openbare ruimte.

Stedenbouwkundige zones

De waardering van de ordekaarten voor de Gordel 20-40 en 19de eeuwse Ring is gebaseerd op een systeem van architectuuroordes gecombineerd met stedenbouwkundige zones. Het waarderingssysteem van de ordekaarten voor de AUP-gebieden wijkt hiervan: de stedenbouwkundige waardering wordt opgenomen in de ordewaardering. De komende ordekaart erfgoed tot 1985 bouwt qua waardering voort op het bestaande systeem, met dien verstande dat de ingreep om de stedenbouwkundige waardering in de ordewaardering op te nemen, wordt teruggedraaid. Er is dan weer sprake van 4 ordes gecombineerd met 4 zones.

De indeling in stedenbouwkundige zones geschiedt vanuit het oogpunt van stedenbouwkundige, landschappelijke en of cultuurhistorische waarde. Stedenbouwkundige zones maken deel uit van het openbaar gebied in samenhang met de flankerende bebouwing, groen, parken, waterlopen, privé-tuinen die grenzen aan het gebied. De kwaliteit en uniciteit van het stedenbouwkundig plan, het profiel, de kwaliteit van de architectuur, de inrichting van de openbare ruimte, de groenvoorziening en de aanwezigheid van zichtlijnen zijn waardebepalende factoren.

Bij de stedenbouwkundige zones gaat het om de ruimtelijke samenhang van al deze elementen en de hiermee verbandhoudende kwaliteit van het stadsbeeld, straatbeeld, groenvoorziening en water en de aanwezigheid van bijvoorbeeld zichtlijnen.

- **Zone basis:** voor de periode kenmerkende zone met basiskwaliteit, of een zone waarin door latere invullingen sprake is van een onsamenhangend of verstoord straatbeeld.
- **Zone C:** voor de periode karakteristieke zone met stedenbouwkundige en/of landschappelijke meerwaarde. Dit is een zone met meerwaarde doordat het oorspronkelijk stedenbouwkundig plan en de authentieke bebouwing zorgen voor een architectonische of architectuurhistorische continuïteit. Deze continuïteit kan ook ontstaan door beplanting/groenvoorziening.
- **Zone B:** Zone met een nadrukkelijke stedenbouwkundige en/of landschappelijke meerwaarde, dikwijls onderdeel van een stedenbouwkundig plan. In deze zone wordt de stedenbouwkundige meerwaarde versterkt door bijzondere

architectuur of doordat de zone deel uitmaakt van een bijzonder stedenbouwkundig plan en/of cultuurhistorische betekenis.

- **Zone A:** Zone te beschouwen als dragende structuur van een hooggewaardeerd stadsgezicht. De bebouwing en het groen en/of het water is/zijn van uitzonderlijke kwaliteit en/of gaafheid en het gebied is gerealiseerd volgens een belangrijk stedenbouwkundig ontwerp of maakt deel uit van een bijzondere ruimtelijke structuur.

Architectuur

Op de waarderingskaart die hierboven werd genoemd, wordt de architectonische kwaliteit van de bebouwing (woningbouw, scholen, winkelcentra, kerken, kantoren, enzovoort) in opklimmende waardering aangegeven met basisorde, orde 3, orde 2 en orde 1. Bij de ordes gaat het vooral om de wijze waarop de verschillende architectuureenheden tot een harmonisch geheel zijn samengevoegd. Dit leidt per bouwstijl/periode tot een waardering in verschillende gradaties.

- Orde basis: voor de periode kenmerkende bouwwerken/architectuureenheden met basiskwaliteit, of bouwwerken die door geringe ontwerpqualität dan wel ingrijpende wijzigingen hun architectonische meerwaarde hebben verloren.
- Orde 3: Een bouwwerk/architectuureenheid met een voor de periode kenmerkende vormgeving en/of kenmerkende typologie en/of de bijzonderheid daarvan in de periode.
- Orde 2: Een architectuureenheid met een voor de periode karakteristieke architectonische vormgeving en/of typologie, met een nadrukkelijke architectonische, typologische verbijzondering en/of van cultuurhistorische betekenis.
- Orde 1: Een bouwwerk/architectuureenheid die op basis van typologie en/of architectonische vormgeving de status heeft van geregistreerd Rijks- dan wel Gemeentelijk monument en panden met een vergelijkbare cultuurhistorische waarde.

Afbeelding: Uitsnede van de concept Waarderingskaart architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit 1905-1985 ter plaatse van het plangebied. Zoals te zien is op de uitsnede van de waarderingskaart is alleen aan de architectuur van het plan van Van Rhijn een orde 3 toegekend. De rest van de bebouwing werd pas na 1985 gerealiseerd. Het grootste deel van het plangebied wordt als zone B aangemerkt. N.B. De vertoonde waarderingskaart architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit 1965-1985 is nog een conceptversie (24-11-2020). Aan deze kaart kunnen daarom geen rechten worden ontleend. De kaart kan nog veranderen.

Literatuur en bronnen

- Laar, Felix van der. *Amsterdam woont hier: volkshuisvesting en stadsvernieuwing tussen 1972 en 1994*. Amsterdam, Stedelijke Woningdienst Amsterdam. 1994
- Monumenten en Archeologie. *Cultuurhistorische verkenning GWL-terrein*. Amsterdam, Gemeente Amsterdam. 2012
- Monumenten en Archeologie. *Cultuurhistorische verkenning Westerpark-Zuid*. Amsterdam, Gemeente Amsterdam. 2020
- Stadsarchief Amsterdam (SAA), Beeldbank
- Stadsarchief Amsterdam (SAA), Centraal tekeningen archief
- <<https://www.arcam.nl/en/de-piramides/>> [november 2020]
- <<https://www.parool.nl/nieuws/stadsgezichten-de-piramides-b5foa7c5/>> [november 2020]
- <<https://www.zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/personen/detail?q=Sier+van+Rhijn&page=2>> [november 2020]

Colofon

Datum: 3 december 2020
Status: concept
Onderzoek en tekst: Fenny Ramp
Redactie: Sandra Guarda en Tessa Henkes

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2020
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

De kennis uit deze uitgave mag door derden gebruikt worden voor niet-commerciële doeleinden mits van bronvermelding sprake is. Bij vermenigvuldiging op enigerlei wijze voor commerciële doeleinden voorafgaande schriftelijke toestemming van M&A nodig. M&A aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. M&A doet zelf altijd haar uiterste best rechthebbende te vermelden en waar nodig om toestemming voor gebruik te vragen. Mocht u van mening zijn dat uw copyright geschaad is dan verzoeken we contact met ons op te nemen.